

<https://doi.org/10.26565/2227-6505-2026-42-13>

УДК 271.4-526.62-544.6(477)"17/19"(093)

В. Р. МОРОЗ, науковий співробітник Інституту історії Церкви
e-mail: moroz.volodymyr@ucu.edu.ua; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0852-4285>

Український католицький університет,
вул. Свенціцького 17, Львів, Україна

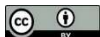
ВОТИ ХVIII–XX СТ. БІЛЯ ІКОН В УКРАЇНСЬКИХ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКИХ (РУСЬКИХ КАТОЛИЦЬКИХ) ЦЕРКВАХ: НА МАТЕРІАЛАХ ВОЛИНИ, ГАЛИЧИНИ, ЗАКАРПАТТЯ І ПОДІЛЛЯ

Мета дослідження. Вивчити вияви культури вотивних дарів в українських греко-католицьких (раніше руських католицьких) церквах ХVIII–XX ст. на матеріалах монастирів та парохій Волині, Галичини, Закарпаття і Поділля як підтримувану церковною владою форму народної побожності.

Методологія дослідження. Передбачає вивчення феномену вотивних дарів в українській церковній культурі на основі писемних і візуальних джерел, усноісторичних свідчень і авторських польових спостережень, відштовхуючись від принципів історизму й об'єктивності, а також із врахуванням культурологічних і богословських підходів.

Наукова новизна. У представленій студії культуру вотивних дарів вивчено як цілісне явище, пройняте багатим символізмом і підпорядковане внутрішнім принципам, тоді як дослідницьку увагу досі привертала здебільшого його окремі сторони або пам'ятки: ікони і дари біля них. До наукового обігу введено низку досі не досліджених і не публікованих матеріалів.

Висновки. Аналіз інформації джерел ХVIII–XX ст. з греко-католицьких, паломницьких центрів засвідчує наявність біля ікон, які мали офіційний статус чудотворних або просто відповідну репутацію серед віруючих, великої кількості вот – дарів, пов'язаних з духовними і фізичними зціленнями. В УГКЦ упродовж століть нормою були і продовжують залишатися саме ті дари, що символізували подяку Господу від уже зціленої людини. Вотипрохання, як аванс Богові за майбутнє зцілення, не розвинулися широко з огляду на їх потенційний зв'язок з магією: спробами вплинути на вищі сили, підкупити їх. Застереження від спокуси дати хабар Богові, зафіксовані в низці фольклорних сюжетів, були покликані унаочнити кари за це. В якості вот в храмах найчастіше зафіксовані три типи артефактів: звичайні ювелірні вироби, спеціально виготовлені «воти-таблиці», «воти in forma». Останні у формі рук, ніг, сердець та інших органів і частин тіла, візуально пояснювали зміст подяки. Окремою формою предметів, які теж відігравали роль вотивних дарів, були коронки на ікони. Феномен дарування корон на ікони набув характеру офіційних церковних актів коронації шанованих святих, а найвищими були папські корони: освячені папою римським. Втім, непоодинокі факти наявності корон на різних іконах свідчать про існування традиції «народного» коронування поряд з офіційним. З часом в окремих паломницьких центрах дарунків від паломників назбирувалося стільки, що особливо цінні доводилося зберігати у скарбницях. Та переслідування УГКЦ з боку російської влади царських часів, а потім –

комуністичної призвели до нищення культури дарів з посвяти разом зі структурами Церкви. А проте ця культура збереглася на західноукраїнських землях і відродилася після виходу УГКЦ з підпілля і здобуття Україною незалежності.

Ключові слова: *воти, вотивні дари, дари з посвяти, дари з обітниць, чудотворні ікони, Київська митрополія, Мукачівська єпархія.*

Як цитувати: Мороз В. Р. Воти XVIII–XX ст. біля ікон в греко-католицьких (руських католицьких) церквах: на матеріалах Волині, Галичини, Закарпаття і Поділля. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки.* 2026. Вип. 42. С. 154-178, <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2026-42-13>

In cites: Moroz. V. R. (2026). Votive offerings from the XVIII–XX centuries near the icons in the Ukrainian Greek-Catholic (Ruthenian Catholic) churches: based on materials from Volhynia, Galicia, Zakarpattia, and Podillia. *V. N. Karazin Kharkiv National University Bulletin History of Ukraine. Ukrainian Studies: Historical and Philosophical Sciences*, Issue 42, (154-178), <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2026-42-13> (in Ukrainian)

Вступ. Традиція дякувати Богові за зцілення, уникнення смерті чи допомогу в справах є давньою. Храми й місця поклоніння різних релігій, почавши з язичницьких часів, традиційно приймали такі дарунки. Примітно, що в давнину ці пожертви часто мали форму авансу божеству за майбутню допомогу, переслідували мету вплинути на вищі сили, зобов'язати їх здійснити дію або уникнути її. Фактично це були магічні акти, яким уже давня юдейська релігія дала негативну оцінку. У християнстві – як східному, так західному – практика дарів Богові та святим через принесення їх до ікон набула яскравих форм і перетворилася у стійку традицію підтримуваної церковною владою побожності, яку, відштовхуючись від назв дарів у джерелах, можна назвати «культурою *вот(ів)*», «культурою *вотивних дарів*» або ж «культурою *дарів з посвяти*». Останній варіант, на нашу думку найбільш зрозуміло для сучасної людини відображає сутність цього явища і є оптимальним.

Практика дарів з посвяти на ікони була відомою на українських етнічних землях уже в середньовіччі, широко поширеною в Київській митрополії в ранньомодерний і модерний періоди, а її спершу обмеження, відтак нищення було пов'язане з нав'язуванням греко-католикам російської синодальної версії православ'я і систематичним нищенням спершу московською, відтак російською владою Руської католицької (Української греко-католицької) Церкви. Дослідження джерел показує, як це явище було цілковито знищене там, куди приходив комуністичний і атеїстичний режим СРСР. З цих причин зрозуміло, що найдовше безперешкодно традиція проіснувала там, куди російська влада дісталася найпізніше: на теренах Галичини і Закарпаття. На жаль, на Наддніпрянщині вона була перервана, знищена у 1930-х рр. навіть у православній традиції [8; 38, р. 200, 201] Натомість на західноукраїнських теренах 40-річний період СРСР був закоротким, щоби вона зникла серед греко-католиків. Тож практика дарів з посвяти відродилася там зі здобуттям Україною незалежності.

Метою цієї статті є дослідження культури дарів з посвяти в українських греко-католицьких (раніше руських католицьких) церквах XVIII–XX ст. на матеріалах монастирів та парохій Волині, Галичини, Закарпаття і Поділля. Завдання: висвітлити підстави церковного бачення сутності вотивних дарів, відштовхуючись від Святого Письма; проаналізувати практики здійснення, репрезентації та збереження цих дарів у вказаному середовищі та в окреслені історичні періоди; на основі співставлення свічень дарувальників висвітлити їхні розуміння суті цього явища; актуалізувати питання дослідження окресленої форми побожності як цілісного явища, що, впродовж століть, підтримуване церковною владою, сформувало значний пласт явищ духовної і артефактів матеріальної культури, але зазнало репресій з боку російської світської й церковної, а також комуністичної влади в рамках

політики нищення УГКЦ. Разом з тим, в силу об'єктивних чинників (неповноти і надмірної узагальненості описів наборів вотивних дарів, порушення цілісності їх ансамблів у періоди репресій, втрати прив'язки окремих артефактів до відомих із джерел комплексів), ми не ставили перед собою завдань щодо кількісного і структурного аналізу явища, а також прив'язки певних типів вот до соціального статусу тих чи інших дарувальників.

Методологічну основу представленої студії заклали принципи історизму, прагнення до об'єктивності, а також системного аналізу історичних явищ із врахуванням взаємозв'язків їх духовних і матеріальних виявів. Саме з огляду на релігійну специфіку культури вотивних дарів, а також її народний характер, виправданим, на нашу думку, стало одночасне врахування також низки богословських і культурологічних підходів до відповідного феномену.

Джерельну базу розвідки становлять зафіксовані в текстах свідчення про історичні, здебільшого частково або цілковито втрачені комплекси вотивних дарів, їх функціонування у храмових і ширших культурних просторах, а також збережені дари цього типу і їх набори. Особливу цінність мають наявні в архівних фондах і досі не публіковані інвентарі церковного майна, акти візитації церков, протоколи комісій із перевірки повідомлень про дива. Значну частину інформації із цієї групи у нашому дослідженні вперше введено до наукового обігу. Низка джерельної інформації доступна в опублікованому форматі, хоч часто й вибірково, з пропусками, які годі відновити з огляду на втрату оригіналів документів та смерть інформаторів [3; 6; 11, 13, 14, 15]. Окрему групу використаних джерел формують зібрані автором цієї статті усноїсторичні свідчення про збереження вотивних дарів у період комуністичних гонінь проти УГКЦ, віднайдення цих пам'яток і функціонування сучасних комплексів дарів з посвяти [25; 26; 27; 28].

В останні десятиліття дослідники зосереджують все більшу увагу на вивченні культури вотивних дарів. Уже з'явилися кілька узагальнюючих збірників, співавтори й редактори яких прагнуть осмислити відповідний феномен на глобальному рівні. Щоправда, в них упущено українські виміри явища [44; 45]. З іншого боку, це є стимулом для українських вчених вивчати культуру дарів з посвяти й належно представляти результати досліджень. Загалом українська історіографія представлена низкою важливих студій щодо різних аспектів обраної проблематики. Особливо цінними у нашій роботі були праці П.-Д. Квича [6], Н. Ковалевої [8], О. Крайньої, Г. Листопад та Н. Онопрієнко [10], Б. Лазорака [12], С. Пивоварова і О. Крайньої [21], Ю. Рабія [22], Р. Шеретюк та Н. Стоколос [33], О. Крайньої [38], А. Кізлової та Н. Онопрієнко [36]. Окрему важливу інформацію почерпнуто також зі старіших праць, зокрема П. Жолтовського [5], у яких культура вотивних дарів, щоправда, інтерпретована спрощено, за радянською версією «базису і надбудови».

«Здійснене з посвяти» – біблійні координати і термінологія

Прагнучи дослідити феномен обдаровування ікон, треба лаконічно окреслити духовні координати розуміння цього явища у світлі Святого Письма Церквою (духовенством, членами комісій з перевірки свідчень про чуда, вірними). Врахування цього нормативного фактору є засадничим моментом, оскільки сакральні простори храмів діяли і подовжують діяти, навіть якщо частина віруючих цього не усвідомлює, у нормативному просторі, координати і правила функціонування якого задають передусім священні тексти і їхні пояснення церковною владою.

Уже в Старому завіті, тобто давньому юдаїзмі, є розрізнення між «добровільним даром» та даром, який має назву «обітниця/посвята/офіра (заст.)»: відповідно «נָדָב» (*nadab*) і «נָדָר» (*nadar*) [35, р. 877; 46; 47]. Про це читаємо у Книзі Левит 23: 22: «...можеш принести як добровільний дар; але як обітниця воно невгодне». Отож, не кожен дар – посвята, яка виконана з зобов'язання. Врахування цього є ключовим для розуміння феномену вотивних дарів біля ікон у християнських церквах. У книзі Второзаконня 10: 17 читаємо про заборону підкуповувати Бога в будь-якій формі: «*Бо Господь, Бог ваш, Бог над богами й Господь над володарями, Бог великий, могутній і страшний, що не зважає на особу й не бере дарунків...*». Про це йдеться і в низці інших біблійних книг. Передусім звернемося до того ж Старого Завіту,

де відповідні моменти знаходимо у 2 Хр 19: 7; Пс 49: 8–9; Іс 55: 1–3; Міхея 6: 6–8. Розвиток думки за цим напрямком знаходимо в Новому Завіті: Римл. 2: 11; Еф 6: 9; Кл 3: 25; 1 Пт 1: 16–17.¹⁴ Згідно зі спрямуванням, викладеним у наведених місцях Святого Письма, на перший план у церковному вченні вийшло розуміння вотивних дарів як подячних, хоча й прохальні трапляються.

У відповідних духовно-ціннісних координатах народився латинський термін «*votum*» (середнього роду): *посвята, обітниця*; а також термін «*ex-voto suscepto*» – «здійснене з посвяти» [43]. Як окреслив ідею цих дарів один з дослідників: «Всі вони є заплатаю за ласки Пречистої Матінки» [15, с. 46]. Так розуміють їх в УГКЦ і тепер [31, с. 39]. Термін «здійснене з посвяти» не означає, що людина прямо пообіцяла Богові воту за те, що він її зцілить. Вота – вираз посвяти як віддання себе у Божі руки, сподівання на Божу допомогу. З огляду на сказане, записи на вотках штибу «за здоров'я» слід розуміти передусім як подяку за надану допомогу, а не авансовий платіж за неї. Звісно, годі гарантувати відсутність випадків, коли людина у відчай чи незнанні намагалася купити «допомогу з неба». Можливо, інші настанови могли чи можуть існувати в культурах інших християнських народів і регіонів. Так, на користь цього свідчить вотка з написом «*О здр[авіі] боля[щого] Николая*» з фондів Національного заповідника «Києво-Печерська Лавра» [21, с. 47]. Разом з тим треба враховувати, що в марксистській історіографії періоду СРСР воти, як і всю релігію, зумисно викривлено тлумачили не як подячний дар, а як елемент магічного світогляду і подавали їх як приклади задобрення (рос. «умилостивительный дар»), а також виключно як результат католицького, західного впливу [5, с. 56, 57]. Таке збіднене тлумачення є викликом і для сучасної науки. Втім, розрив між використанням музейних експонатів церковного походження в антирелігійній пропаганді комуністичного режиму і їх первісним значенням науковці усвідомлюють [38, р. 191, 195].

Наочно пояснює бачення вот як подячних дарів свідчення про зцілення після п'яти тижнів хвороби у 1760-х рр. жінки у с. Дроговиж теперішньої Миколаївської громади Стрийського району Львівської області. Невістка, яка була присутньою при події, у 1779 р. під присягою розповіла церковній комісії з перевірки див, таке:

«Руки їй і ноги так ламало, що нічого сама робити не могла. Так кричала, що ніхто з нею всидіти не міг, і вже зрештою так ослабла, що не думала вижити. То мати й чоловік її як над помираючою плакати почали; аж зненацька хвора піднісши руки, заводала “Я офіруюся (посвячуюся)!” Цьому присутні, втішені, почали питатися: “Що думаєш? Нащо руки підносиш?” Відповідала: “А що, не бачите? Ось прийшов якийсь чоловік старенький – ось стоїть”, – показувала й мовила: “Говорить до мене: ‘Якщо посвятишся Найсвятішій Діві (Марії на іконі – ред.) Дроговизькій, то будеш здорова’, і каже мені витягнути руки навznak. Я посвячуюся”. Ніхто не бачив (того старенького – ред.), а хвора зараз же встала, і на другий день до Дроговижу пішла, і потім, будучи здоровою, щороку ходила на свято до Матері Божої» [52, ф. 201, оп. 2, спр. 1091, арк. 36 зв.]

Звісно, далеко не всі зцілення відбувалися у раптовий і драматичний спосіб, як це. Але воно не єдине. Подібне зустрічаємо серед див самбірської ікони Матері Божої [31, с. 41]. Проте в культурі дарів з посвяти визначальною, як можемо сказати на основі аналізу джерел, була не форма зцілення і не його темп, а первинне рішення людини віддати себе в Божі руки – її надія на те, що тільки Бог може в цій ситуації врятувати. І ця посвята себе Богові мала результатом бажання зціленої особи подякувати – дати символічний (не за ціною, а формою) дар: воту.

Натомість за намагання підкупити Бога даром і змусити його щось виконати в культурі дарів з посвяти передбачена кара, особливо, якщо бажання негідне. Серед оповідок, пов'язаних з зарваницькою іконою Матері Божої є одна, де вона «*карає гордого поповича смертю його дівчини, що для приєднання її серця жертвує Пречистій золоте серце*» [15, с. 47].

¹⁴ Висловлюю свою щирю вдячність деканові Філософсько-богословського факультету УКУ о. Юрію Щурку за вказівку на місця з біблійних книг, в яких йдеться про неупередженість та невідкупність Бога.

Тут бачимо, як норми церковного вчення переходять у фольклор, через який продовжують діяти на віруючих.

Окремо треба відзначити важливий факт, що в слов'янських народів, які прийняли хрещення з Візантії і зберегли візантійський обряд, термін для пожертви, зробленої з посвяти, – латинський за походженням: *вотум*, *вота*, *вотив* (в українській мові останнє – русизм). Аналіз джерельної інформації щодо назв дарів з посвяти за XVIII–XX ст. і сучасної мовної практики на західних землях України засвідчує, що століттями у нас використовували і продовжують використовувати термін «вота» жіночого роду, в родовому відмінку «вот(ів)», у множині – «воти». Тобто, українська форма в цьому випадку спільна з польською, а не сербською, болгарською чи російською формою *вотив*. Так склалося попри наявність у грецькій Церкві свого терміну для цього явища: «*τάμα*» (тагма). Останній має те ж значення, що й «*votum*» [41], а також ті ж фізичні форми: таблиця, частина чи орган тіла, зображення людини цілком. До прикладу, третя рука на іконі Богородиці Троєручиці на Афоні – це тагма: зображення зціленої руки св. Йоана Дамаскина, яке він подарував у подяку Богові [8, с. 232–233; 37, р. I: 15–16, 19, II: 18; 39, р. 17, 19]. Водночас як у східних, так західних церквах в якості вот зустрічаються не тільки спеціальні вироби, а й ювелірні прикраси, у тому числі намиста, ланцюжки з кулонами і хрестиками, перстені, навіть цінні годинники. У цьому дослідженні ми не аналізуватимемо вотивні картини-образи (англ. *ex-voto paintings*), які заслуговують окремої студії. Натомість зосередимо увагу на типових для українських земель вотах у формі частин тіла, таблиць і ювелірних виробів (коли чітко зрозумілий їх вотивний характер).

Зрештою, приступаючи до дослідження культури дарів з посвяти на українських землях, годі оминати питання про її початки. Оскільки це дослідження присвячене періоду, почавши з ранньомодерного часу, буде достатньо сказати, що відповідне явище фіксуємо вже в Середньовіччі, у княжий період. Один з прикладів того, як воно функціонувало, подає Галицько-Волинський літопис (літопис Романовичів). У записі про меценатство волинського князя Володимира Васильковича 1289 р. літописець описує оздоблення правителем ним же збудованої церкви св. Георгія Побідоносця в Любомлі на Волині. І от серед низки княжих дій знаходимо таке: «...ікону також він написав на золоті, намісну, святого Георгія, і гривну золоту возложив на неї, з жемчужом; і святу Богородицю написав він, теж на золоті, намісну, і возложив на неї намисто золоте з камінням дорогим...» [13, с. 488]¹⁵.

Дарувати ікони й церковне начиння храмові, ктитором якого ти є, – звична річ для еліт Русі. Натомість «возложити» – накласти на ікону якусь річ – це «дар іконі», а властиво святій чи святому, на ній зображеним. На жаль, літописець не вказав мотив князя Володимира Васильковича.

Під таким же кутом можна розглядати низку інших дарів, зроблених князями. Мова про те, що явище обдаровування ікон було знане в Русі до падіння Візантії, але і в літописі їх не називають «тагмами». Сказане слід розуміти так, що і в Візантії та країнах, які прийняли хрещення від неї, і в Римі і країнах, які прийняли хрещення звідти, дари з посвяти існували, але, імовірно, поступовий занепад і падіння Константинополя 1453 р. за одночасного оновлення католицької Церкви спричинили все ширше ознайомлення наших предків з цим явищем через комунікацію з заходом. Прикладом може слугувати традиція дарувати іконам в якості подяки за зцілення корони. Вона існувала у Візантії, але тепер широко тлумачиться як пов'язана з католицькими впливами бо, саме в католицькій Церкві процедура коронування ікон була юридично унормована прописана, відтак закріплена церковною практикою в українській культурі, передусім через Київську унійну митрополію [детальніше див.: 33].

¹⁵ У текстологічному дослідженні Галицько-Волинського літопису 2020 р. цей пасаж із джерела пояснено неправильно через сплутування намісних ікон (головних ікон іконостасу, розташованих обабіч Царських воріт) з іконами бічних вітарів. Як наслідок, там де має бути пояснення стосовно намісних ікон, в даному дослідженні описується цілковито інше явище: бічні вітарі, вони ж приділи, які мали статус каплиць і які нерідко теж називали «церквами»ж [3, с. 521–532].

Підсумовуючи сказане, можна ствердити, що загалом культура вот, з огляду на норми, закладені уже в Святому Письмі, робить наголос на їх подячній функції. Ця культура відома на українських землях ще з княжих часів. Надалі вона формувалася у нас під значним впливом католицької традиції, але вона не є виключно запозиченням із західної, латинської, церковної практики. Традиція дарів з посвяти – єдина у східному і західному християнстві, є спільним скарбом і свідченням єдності. Цей факт ще більше актуалізує потребу глибшого вивчення відповідної сфери церковного життя, адже у ній криється не тільки пізнавальний, а й практичний екуменічний потенціал: пізнання того, що єднає християн, є важливим для налагодження мирного і конструктивного співжиття. Тепер, окресливши загальні корені явища та історичні варто зупинитися на вужчому питанні його назви в українській культурі. Отож, у джерелах дари з посвяти згадуються у XVIII–XX ст.

XVIII століття

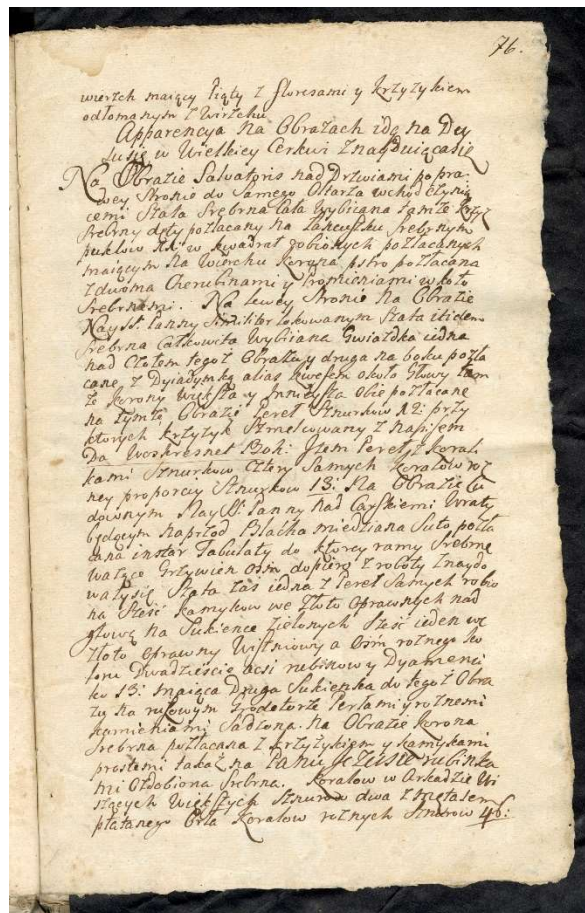
Великим осередком марійського культу в унійній Київській митрополії XVIII ст. був Почаївський василіянський монастир Успіння Пресвятої Богородиці. Пройшовши період вагань і пертурбацій в останній чверті XVII – першому десятилітті XVIII ст., посилені політичними чинниками, 1712 р. спільнота цієї обителі за власним рішенням перейшла в католицьку Церкву [детальніше див.: 16]. Після цього в межах 20 років доти невеликий «приватний» монастир став важливим осередком книгодрукування (1730 р.) і центром Провінції Покрови Пресвятої Богородиці Василіянського Чину святого Йосафата (1739 р.), найбільшим центром паломництва на Волині, а відтак в усій митрополії на землях сучасної України. Записи у почаївському пом'янику XVIII ст. засвідчують, що тамтешня монастирська церква з чудотворною іконою Матері Божої стала метою паломництв людей з усіх без винятку українських етнічних земель, причому як греко-католиків, так православних [52, ф. 201, оп. 46, спр. 271]. Як на монастир, що не належав до російської церковної юрисдикції, на почаївську василіянську обитель, що зрозуміло, не поширювалися приписи Синоду 1722 р. про заборону приймати воти [8, с. 230; 36, р. 207, 208].

З огляду на центральне місце Почаївського монастиря у тодішній василіянській Провінції Покрови, враховуючи його паломницький статус, а також традиційну для Василіянського чину строгу систему канонічних візитацій зі створенням детальних письмових візитаційних актів, що включали інвентарі церковного майна, у цій обителі накопичилося чимало вот, які вивчення джерел дозволяє відстежити та дослідити, незважаючи на втрату самих дарів після конфіскацій монастиря російською владою у 1831 р. й передачі його РПЦ.

Уже перший збережений акт візитації Почаївського монастиря XVIII ст., датований 1714 р. і з підписом Луцько-Острозького єпископа Йосифа Виговського, засвідчує наявність у монастирському храмі вот різних форм. У переліку коштовностей з 53 пунктів бачимо, окрім хрестиків, ланцюжків, ліхтариків-лампадок, ложечок, келиків, призначення яких може бути суто практичним, речі явно непридатні до літургійного або функціонального використання: *«18. Перстеників золочених з різними камінчиками вісімнадцять; 19. Штука золота з різним емалюванням, камінчиків на ній одинадцять; 20. Штучок золотих з діадемками, рубінами й різними камінчиками; 21. Таблиць срібних великих і малих двісті; корон великих срібних кількістю тринадцять; 52. Перел шнурів великих і менших тридцять; 53. Коралів шнурів чотирнадцять і (інших) коралів шнурів три»* [49, ф. 258, оп. 3, спр. 1178, арк. 4].

В акті візитації Почаївського монастиря 1736 р. бачимо аналогічне, але це джерело не просто згадує більше вот, а й місцями прояснює можливі вагання щодо термінології. Приміром, в описі чудотворної ікони Матері Божої з Ісусом після детальної розповіді про цінні рами й шати (риз) перед нами постає яскрава словесна картина з коронами й вотами: *«На чудотворному образі Найсвятішої Диви Марії, над Царськими вратами будучому, ... корона срібна позолочена з хрестиком і камінчиками простими, така ж і на Господі Ісусі – рубінчиками оздоблена срібна. Коралів в аркаді висячих більших – шнурів два ..., коралів різних*

сорок шість. ... Вотів або ж таблиць різних срібних кількістю 15, між ними ж табличка з кристалом усередині оправленим, там же хрест срібний з Розп'яттям на собі, там же ж хрестик срібний з шістьма рубінчиками – на ньому ім'я Ісус. Там же дукат позолочений, на якому Богоявлення, перлових матиць там же три і одна – суцільно позолочена з зеленим камінчиком, друга – пістряво позолочена з п'ятьма камінчиками, третя – з чотирма камінчиками довкола позолочена. Агнець срібний позолочений округлий, на якому з одного боку усередині (і повторено) Древо хреста святого. З другого боку – ім'я Марія, на подобу воти діадемка срібна з написом “Офірую”» [50, ф. 231, оп. 1, од. зб. 152, арк. 76-76 зв.] (Іл. 1).

Іл. 1. Опис вотивних дарів Почаївського василіянського монастиря 1736 р. [50].

Fig. 1. A description of votive offerings in the Pochaiv Basilian monastery, 1736. [50].

У 1736 р. дарунків-вот почаївській іконі зробили стільки, і частина їх була настільки цінною, що василіяни боялися тримати ці шедеври в церкві, а розмістили у скарбниці або ж «сховку» [50, ф. 231, оп. 1, од. зб. 152, арк. 75 зв.]. Знаково, що опис дарів у скарбниці в інвентарі поданий перед описом дарів, які залишили на іконі. Два такі дарунки згадані з тим, хто їх зробив: 1) Його вельможність пан граф; 2) Його вельможність пан Лінецький [50, ф. 231, оп. 1, од. зб. 152, арк. 75 зв.]. Як побачимо далі, інформація про дарувальників не є випадковою і не пов'язана тільки з тим, що вота особливо цінна або той, хто її зробив – особливо поважний. На жаль, робити якісь ширші узагальнення на основі цих поодиноких згадок неможливо.

Цінним джерелом, в якому можна знайти інформацію про наявність вот при іконах в греко-католицьких парохіяльних церквах, є акти їх періодичних візитацій єпископами чи іншими, уповноваженими ними, духовними особами. В якості головних прикладів розглянемо дві звичайні сільські церкви: Успіння Пресвятої Богородиці с. Дроговиж теперішньої Миколаївської громади Стрийського району Львівської області (візитація 1740 р. і протоколи комісії щодо перевірки див біля ікони 1779 р.), а також церкви Різдва Пресвятої Богородиці с. Вахнівка теперішньої Турбівської громади Вінницького району Вінницької області (описи

1790 і 1791 рр.). Дроговиж – історичний Стрілиський деканат Львівської (тепер Стрийської) єпархії, Вахнівка – історичний Вінницький деканат Київської митрополичої єпархії – тепер архієпархії УГКЦ.

Спершу розглянемо дроговизький випадок. У тамтешній церкві з кінця XVII – початку XVIII ст. перебуває ікона Одигітрії, яку атрибутовують пензлю одного з невідомих іконописців Львівщини останньої третини XVII ст. Уже в акті візитації цього храму за 1740 р. згадані дві олов'яні коронки [51, ф. «Рукописи латинські», од. зб. 17, арк. 328 зв.]. Наступний збережений акт візитації датується 1764 р., і в ньому записані *«на намісних та інших образах бляшаних корон 5, блаватних (шовкових волошкового кольору – авт.) 2 і риза така ж, намист із коралів 2»* [51, ф. «Рукописи латинські», од. зб. 25, арк. 206].

Завдяки славі чудотворної ікони, біля якої сталося багато зцілень, дроговизьку Одигітрію до останньої третини XVIII ст. паломники обдарували численними вотами. Церковна влада вирішила перевірити розповіді про дива, за постановами Замоїського собору. Адміністратор єпархії Петро Білянський на 15 липня 1779 р. організував комісію. Акти останньої – цілісне джерело, що показує традицію дарів з посвяти в українській культурі.

Уже перший свідок, опитаний комісією: 60-літній найманий робітник Андрій Пірин із сусіднього з Дроговижем села Воля говорив наступне: *«...люди з різних сторін в різних немочах приходили до того образу й вилікувані були, бо ксьондз, давній парох тутешній, читав про те, чого давніше не спостерігали, а тепер спостерігають, повідав і те, що хто міг – зі срібла, а хто ні, то з воску давав вота, і то, що [вони] були...»* [52, ф. 201, оп. 2, спр. 1091, арк. 36].

Другий свідок, 85-літній рільник Іван Петрів із сусіднього з Дроговижем села Устя подав не менш цікаві спогади: *«Так повідали, що приходили каліки, хворі й оздоровлені відходили; колишніх літ бувало тут велике згромадження людей, і я на мої очі бачив на тому образі, що аж обличчя мало що було видно, так було то срібних, то воскових ручок, ніг, очей воздано; де тепер це все поділося й чому то припинилося, не знаю; тому літ 40, як то припинилося»* [52, ф. 201, оп. 2, спр. 1091, арк. 36 зв.].

Слід наголосити, що там, де в українському перекладі цитати стоїть слово «воздано», в оригіналі протоколів комісії, писаних середньопольською мовою з українізмами, стоїть «*uiściało*» – «сплачено за борг». Це бачення підтверджує свідчення 70-річного наймита з Розвадова Івана Леніва: *«Будучи в тій церкві на празнику, видівім на образі Матері Божої шату цілковито срібну – на цілий образ. Повідав мій брат [як був малим], а він уже біля сотні літ має, що то якийсь пан справив; до того на тім образі висіла рука й око, обидва срібні; я, дивлячись на то, питав людей, що то означає, була мені відповідь, що то є образ чудотворний і то є знаки тих, котрі вилікувані були. Я на то відповів: “Господи, слава Тобі”»* [52, ф. 201, оп. 2, спр. 1091, арк. 39].

Тобто бачимо, що ці воти теж подаровані у подяку за різні Божі ласки, а не як аванс за них. Вартими особливої уваги є згадки про те, що люди, які не могли дозволити собі подарувати до церкви срібні воти, жертвували воскові. І їх вішали при іконі разом. Також на українських землях траплялися мідні посріблені воти [48, ф. 178, оп. 53, спр. 164, с. 56], але срібні залишалися на українських землях найпопулярнішими [36, р. 210].

Окрім коронок, сердець, ручок, ніжок тощо, зцілені люди залишали при храмі свої палиці й милиці як свідчення чудесних оздоровлень. Єпархіяльній комісії 1779 р. про це явище розповів ще один опитаний свідок: 60-літній дроговизький наймит Іван Стасишин: *«...тут на стіні в церкві висів жмут милиць каліцьких; повідали люди, що від тих калік, котрі тут зцілення знайшли; недавно у ксьондза на горищі знаходилося зо троє милиць, може й [вони] звідти позабирані були. Того я не знаю, але вони – спалені в печі»* [52, ф. 201, оп. 2, спр. 1091, арк. 38]. У цьому ж ключі свідчив 90-літній дроговизький наймит Іван Стефанів. Він вказує на полишені зціленими каліками милиці, а також, що бачив на іконі золоті воти у формі ніг, які у подяку залишила якась оздоровлена пані [52, ф. 201, оп. 2, спр. 1091, арк. 39]. Таким чином,

на одній іконі воти могли бути водночас воскові, срібні й золоті; а милиці й воти могли бути наче частинами одного комплексу дару.

Ще важче вловимий момент дізнаємося від опитуваного комісією 40-річного дроговизького наймита Тимка Якимишина. Чоловік свідчив, що коли в нього під час пологів помирала дружина, він у розпачі в присутності пароха вигукнув: *«Дав би зараз чи пару коней, чи пару волів з обори, якби міг хто врятувати»* [52, ф. 201, оп. 2, спр. 1091, арк. 39 зв.]. Священник порадив: *«Не обіцяй тут того й не говори нічого про таке, згадуючи про Найсвятішу Матір і про те, що бачимо, але до неї звернись-но»* [52, ф. 201, оп. 2, спр. 1091, арк. 39 зв.]. Тобто, душпастир перестеріг парохіянина від спокуси купити заступництво Богородиці, але порадив помолитися. Якимишин замовив акафіст до Богородиці, і жінка вижила.

Як бачимо, документація єпархіяльної комісії в Дроговижі 1779 р., постачає цінні матеріали щодо місця вот у релігійній культурі і загалом тогочасної побожності. Ці протоколи частково заповнюють білу пляму щодо контексту аналогічних дарів в інших місцевостях, де свідчень не лишилося, але дари зафіксовані в актах візитацій іноді дуже малих парохій. Так, в акті візитації 1790 р. дерев'яного храму с. Вахнівка, де парохія нараховувала 1146 осіб, згадана корона зі срібними золоченими променями, а також срібні шати на іконі Богородиці, дві «ручки» – воти – при ній; німб з променями на намісному образі Ісуса Христа; два срібні хрестики з ланцюжками на образі св. Миколая, срібна монстрація, вкрита позолотою та емаллю. У 1791 р. на образах Матері Божої, що на головному і намісному престолах було вже дві срібні шати, з яких одна золочена; при образах у престолі й намісних образах у 1791 р. було п'ять срібних позолочених ікон; корона з промінням срібна позолочена, ще дві срібні корони на образі Матері Божої з Дитям Ісусом; вот у формі рук – дві штуки; проміння на образі Христа, а на іконі св. Миколая – два срібні хрести і ланцюжок [48, ф. 178, оп. 53, спр. 164, арк. 144–148; 46, ф. 178, оп. 53, спр. 65, арк. 38–38 зв.].

У вирі подій сліди вот у Вахнівці загубилися. Більше у цьому відношенні пощастило, знову-таки, церквам з вотами на заході України, де є воти з XVIII ст. Назвемо для прикладу церкву св. Параскеви в с. Туринка Жовківської громади Львівського району Львівської області з чудотворною іконою Христа (Іл. 2).

Іл. 2. Ікона Христа з вотивними дарами у селі Туринка (фото надане о. Ярославом Петрухою).

Fig. 2. The icon of Christ with votive offerings in Turynka (credit by Fr. Yaroslav Petrukha).

У Туринку цю ікону урочисто перенесли 1766 р. з Жовкви, куди вона потрапила з одного з монастирів, ліквідованих за рішенням Дубенської капітули 1743 р. Можливо, це був монастир Воздвиження Чесного Христа Господнього у с. Виспа теперішньої Рогатинської громади Івано-Франківської області. На це припущення наштовхують два чинники: 1) за інформацією з Туринки, ікона походила з с. Стріліська, хоч там не було монастиря; але воно сусіднє з Виспою, де монастир був; 2) ікона – Господська, і вона пасувала до монастиря з такою посвятою (Різдва Христового, Хрещення Господнього, Преображення/Спаса, Воскресіння, Воздвиження): у Виспі діяв монастир Воздвиження [1, с. 208]. Але особливо цінним є те, що біля ікони збереглися іменні воти: митрополита Льва Шептицького †1779 р. і руцького старости Францішека Пшибори †1795 р. з Берестейської землі [про нього див.: 42, s. 319], а також жовківських домініканців [9]. Та випадок Туринки – радше виняток з правила, бо воти з більшості історичних монастирів втрачені. До прикладу, про дари з посвяти закритого 1759 р. монастиря василіянок у Сасові й переходу монахинь до монастиря у Словіті знаємо тільки зі згадок в старих описах монастирської церкви [24].

Інше важливе місце марійського культу в греко-католицькій Церкві – Зарваниця, що в теперішній Золотниківській громаді Тернопільського району Тернопільської області. У місцевій парохіяльній церкві Святої Тройці відомі дві ікони з офіційно визнаним церковною владою статусом чудотворних: Розп'ятого Христа і Матері Божої з Дитям Ісусом. Остання поєднує в собі риси типів Одигітрії та Оранти [6, с. 147]. Процес перевірки див біля зарваницьких ікон провела 1742 р. єпархіяльна комісія з наказу Львівського єпископа і одночасно Київського митрополита Атанасія Шептицького [детально про це див.: 12].

Завдяки тому, що в XIX ст. Зарваниця зайняла центральне місце як паломницький центр Галицької митрополії на Західному Поділлі, а ікона Богородиці була коронована папськими коронами 1867 р. [6, с. 42], до неї була привернута увага низки авторів історичних розвідок. У чи не найціннішій з таких студій авторства о. Андрія Мельника під назвою «Зарваниця» опубліковано інвентарі вот за 1772–1778 рр. [15, с. 50-68]. З них дізнаємося, що у Зарваниці, як у Почаєві й Туринці, були також іменні воти: Перемиського єпископа Онуфрія Шумлянського 1772 р., графа Потоцького 1772 р., чернігівського воєводи Петра Мйончинського 1772 р. і так далі. Аналіз записів дозволяє стверджувати, що більшість їх – із зафіксованими іменами дарувальників. Це наштовхує на припущення, що або в Зарваниці облік вот був ретельнішим, або інформацію про воти в Почаївському монастирі було втрачено після вигнання звідти василіян. Одночасно відомо, що частина вот з унійних храмів Волині, як то Володимира, Кременця (Іл. 3), Острога збереглася у Києві [5, с. 56, 57], куди була перенесена, вочевидь, за царських часів. Наочну картину незавидної долі вот з українських теренів, що свого часу були захоплені Російською імперією, а відтак СРСР, демонструє стан документації колекції цих пам'яток у фондах Національного заповідника «Києво-Печерська Лавра»: у цій колекції є понад 600 вот, але свого часу їх цілісні збірки були розпорошені, а інформація про походження втрачена [10, с. 37; 38, р. 191].

Іл. 3. Вота із зображенням Почаївської ікони Матері Божої із Кременця (за П. Жолтовським [5]).

Fig. 3. The votive offering with the image of the Pochaiv icon of Mother of God from Kremenets (after P. Zholtovskyi [5]).

Ще одна характерна риса комплексу інвентарів зарваницьких вот XVIII ст. – наявність серед них групових дарів. При розгляді випадку в с. Туринка було згадано, що одну з вот подарували жовківські домініканці. У Зарваниці таких ще більше: дарували їх громади міст (Бережани, Підгайці) [15, с. 62], національні спільноти міст (вірмени з Кут, Станиславова, Ботушан, Сучави і «Волинщини») [15, с. 63, 64, 65, 68]. Так, бережанська громада подарувала до Зарваниці воти після того, як під час епідемії чуми 1772–1773 рр. міщани гуртом молитися до тамтеншніх ікон Матері Божої та Розіп'ятого Ісуса, і моровиця відступила: *«Мешканці Бережан з вдячності, крім срібної корони перед іконою Ісуса зложили Пречистій великий дар – срібну бляху, що служить сьогодні (1926 р. – ред.) за дверцята до кивота. На ній видніє напис: “Зъ Бережанъ 1773 [р.] дня 1 мая”»* [15, с. 48].

Згадана корона важила 6 гривень [15, с. 62]. В залежності від того, була це кельнська (233,8 г) чи голландська (246,1 г) гривня [34], ця вота мала важити 1 кг 402,8 г або 1 кг 476,6 г. Інші воти цієї колекції теж вказані з вагою а якщо мова про срібні чи золоті бляхи – то й розмірами: аркуш, піваркуша, чверть аркуша. Своєю чергою воти, які мали форми частин чи органів тіла, у термінології, яку використовувано в Зарваниці, належали до групи «vota in forma» [15, с. 61-67]. Зрозуміло, що традиція дарування такого типу вот передбачала їх виготовлення фахівцями-ювелірами на замовлення або ширший продаж певного асортименту попередньо виготовлених вот. Наявність тавр ювелірів виробників на частині таких виробів уже відзначена дослідниками [8, с. 236-237; 9, с. 36; 36, р. 211-212]. А проте, дослідження мережі й діяльності таких ремісників – ще одне актуальне завдання для подальших досліджень.

З огляду на порушення цілісності комплексів вот внаслідок переслідувань проти УГКЦ XIX–XX ст., тепер було б невиправдано вести мову про співвідношення часток різних груп дарів з посвяти в тому чи іншому випадку. Побоюючись того, що списки зарваницьких вот, опубліковані о. Мельником, можуть бути неточними, на основі їх аналізу наразі скажемо тільки, що серед дарів 1772 р. найбільше аркушевих: 187 штук; in forma – 23, не визначених («зеркал гданської роботи з руками, тарілками й ессами») – 1 набір з 6 предметів, побутових ювелірних прикрас – 0. Останні спорадично з'являються в Зарваниці в наступні роки.

Інше співвідношення груп вот знаходимо на історичних світлинах чудотворної ікони Богородиці з Дитям Ісусом, яка плакала тричі: 1690 р., 1715 р. і 1905 р. [19, с. 358-359, 360; 20, с. 85], і в сучасних фондах музею при Марія-Повчанському василіянському монастирі в теперішній Угорщині. Цей монастир у селі, яке було руським, тобто українським, етнографічним островом між угорськими поселеннями, належав до Мукачівської єпархії, василіянської Провінції св. Миколая з центром у Мукачеві. Тамтешній храм був головним відпустовим центром греко-католиків цих теренів від XVIII ст. до Першої світової війни [19, с. 358]. І от у Марія-Повчі ми майже не знаходимо вот *in forma*. За винятком кількох сердець, що висять на ланцюжках на цій іконі, зафіксованих на фотографії, опублікованій 1907 і 1908 рр. [14, с. 2; 40, р. 3], всі воти там – намиста з кулончиками, хрестиками, перстениками, сережками (Іл. 4). Цих дарів на іконі настільки багато, що до Марія-Повчі теж підходить свідчення парохіянина Івана Петріва про дроговизьку ікону: вот «*бачив на тому образі, що аж обличчя мало що було видно*».

Образ Марія-Повчанської чудотворної ікони Преч. Діви Марії.

Іл. 4. Маріяповчанська ікона Матері Божої із вотивними дарами [14, с. 2].

Fig. 4. The Mariapócs Mother of God icon with votive offerings [14, с. 2].

У комуністичний період угорська влада 1950 р. ліквідувала Марія-Повчанський монастир [20, с. 89]. Але ГКІЦ в цій країні продовжила офіційно існувати й врятувала цінності, хоч не всі. Після падіння комунізму у цьому, вже асимільованому, селі при відродженому монастирі відкрили музей. Наш розгляд виставлених там дарів дозволяє сказати, що у колекції й тепер, після певних втрат, переважають побутові ювелірні вироби: перстені, сережки, а також кулони з зображеннями Матері Божої: самої чи з Дитям Ісусом¹⁶ (часто римокатолицькі, бо до цього греко-католицького монастиря здавна ходили у паломництва і вірні латинського обряду [16, с. 328-340; 19, с. 360]). Важко судити про причини малої кількості вот *in forma* в Марія-Повчі. Вочевидь, до послуг паломників там не було спеціалізованих ювелірів.

Осібнo вкажемо на цікавий випадок міжконфесійного контакту й обміну, що стався в Зарваниці. Вірмени Сучави 6 жовтня 1776 р. подарували до церкви воту «Особа з обтятою головою» вагою 12 злотих [15, с. 65]. Зображений на не хто інший, як православний святий Йоан Новий, він же Йоан Сучавський. Тож вірмено-католики подарували греко-католикам

¹⁶ Висловлюю щирю вдячність Провінції св. Миколая Василіянського Чину святого Йосафата в Україні за надані для аналізу світлина колекції маріяповчанських вот з музею при монастирі.

воту з зображенням православного святого. Втім Йоан був добре відомим у Галичині вже з XVII ст., коли його мощі привіз із походу до Молдавії король Ян Собеський. Вони тривалий час перебували у Жовківському василіянському монастирі й тільки 1784 р. цар Йосиф II повернув їх до Сучави з нагоди включення її у складі Буковини до своєї монархії. Натомість василіянам у Жовкву передали мощі ранньохристиянського мученика III ст. Партенія.

Були воти і при іконах у василіянських монастирях Наддніпрянщини, наприклад у Вінницькому жіночому монастирі Благовіщення Діви Марії. У цій обителі в храмі статус чудотворної мала ікона Богородиці з Дитям-Ісусом – копія Белзько-Ченстоховської ікони. У 1795 р. російська влада відібрала цей монастир у василіянок, яких прогнала, а комплекс передала монахиням РПЦ [29, с. 253, 342]. Ікона залишилася в церкві, а коли 1845 р. жіночий монастир РПЦ перевели до Браїлова, туди перенесли й її, назвавши Браїлівською. Цю святиню монахині російської Церкви розмістили у Браїлові в відібраній в греко-католиків церкві Святої Тройці, над царськими вратами. Що показово, воти, подаровані репресованими греко-католиками іконі, російські черниці залишили біля неї і навіть пишалися цим, розвиваючи пошанування до святині: «численні металеві привіски біля святої ікони слугують доказом багатьох чудесних зілень, отримуваних біля цієї благодатної ікони за милістю зображеної на ній Цариці Небесної за вірою й молитвою страждених недугами» [35, с. 254].

Загалом можемо підсумувати, що у XVIII ст. біля низки ікон зі статусами чудотворних, які перебували як у монастирських, так і в парохіяльних греко-католицьких храмах, зафіксовані цілі ансамблі вотивних дарів. Останні могли бути як у формі таблиць, так органів тіла; як із цінних металів, так із воску; як особисті, так групові.

XIX–XX століття

Як було згадано, у процесі вигнання російською владою василіян з їх Почаївського монастиря і передачі цього комплексу РПЦ, греко-католицькі монахи встигли врятувати деякі реліквії: частину книг, пом'яник, книгу див, книги справ, а також деякі ікони. Одна з таких ікон – з коштовними шатами й коронами – опинилася у церкві св. Луки с. Корсів Бродівської громади Золочівського району Львівської області (Іл. 5). На цій реліквії є напис «*Vera Effigies V. V. M. Poczajowiensis in Ecclesia P. P. Basilianorum Provi – Polo coronatae A. D. 1773*», тобто «Вірна копія Пречистої Діви Марії Почаївської у церкві отців василіян, коронованої року Божого 1773».

Іл. 5. Корсівська ікона Матері Божої із вотивними дарами (фото надане о. Ярославом Петрухою).

Fig. 5. The Korsiv Mother of God icon with votive offerings (credit by Fr. Yaroslav Petrukha).

За переказами, записаними на початку ХХ ст., ікону до Корсова принесли двоє місцевих вихідців братів, василіян після того, як 1831 р. російська влада відібрала Почаївську обитель у греко-католиків [32, с. 36-37]. Уже 1831 р. місцева громада завдячувала цій іконі численними зціленнями під час епідемії холери [32, с. 37]. Галицький митрополит Андрей Шептицький організував комісію з перевірки чудес, яка опитала свідків і започаткувала ведення книги для їх запису. 11 листопада 1924 р. церква в Корсові отримала восьмиденний відпуст від Апостольської столиці в Римі [32, с. 37]. Утім, в радянський період, коли комуністична влада відібрала церкву в УГКЦ і віддала РПЦ, книга чуд і воти зникли. Після повернення храму УГКЦ у 1990 р. ікону вдалося зберегти, але сліди втрачених цінностей і документів віднайти не вдалося [30]. На прикладі Корсова бачимо повторюваність сценарію втрати вот через дії російської влади проти УГКЦ: спершу 1831 р. чудотворну ікону з супровідними атрибутами греко-католика доводиться рятувати з Почаєва, відтак, після 1946 р. небезпека виникає вже в Корсові і призводить до порушення цілісності: ікона – воти – записані свідчення. Насправді така модель була широко поширеною.

Іл. 6. Вотивні дари із зображеннями людей, що моляться (Марійський духовний центр у Зарваниці).

Fig. 6. The votive offerings with people in prayer (credit by the Mother of God spiritual center in Zarvanytsia).

Загалом зрозуміло, що в УГКЦ традиція жертвування й виставлення вот біля ікон збереглася безперешкодно до встановлення комуністичного режиму у 1944 р. Найбільшим відпустовим місцем у Галицькій митрополії того часу залишалася Зарваниця (Іл. 6). Ось як описала своє перше перебування у 1927 році в церкві Пресвятої Тройці в Зарваниці Марія Кузьмович-Головінська, дружина зарваницького греко-католицького пароха Василя Головінського: *«Воскові свічі кидали багатий блиск на чудотворні ікони, на ошклені й вистелені темно-синім оксамитом гальботи (засклені вітрини – ред.) з безліччю дорогоцінних вот. На великого формату святе Євангеліє, приміщене в ошкленій скриньці, на стіні при вході до захристії. Його вживалося лише на Великдень. Походило з Києва. Обкладинки зі срібної, кованої в узори бляхи; було дуже тяжке»* [11, с. 7].

Марійський центр у Зарваниці в наші дні – найбільший відпустовий центр УГКЦ, де традицію вот можна побачити *in situ*, хоча треба розуміти, що й тут в радянський період громада УГКЦ була офіційно «самоліквідована», а вірним довелось молитися по лісах, зазначаючи цькування поліції та КДБ, і ховати ікони, книги, церковні речі. Традицію вот біля ікон у Зарваниці довелось відновлювати після 40 років вимушеного підпілля.

Що цікаво, у сусідньому з Зарваницею с. Вишнівчик тієї ж Золотниківської громади також є корони на іконі Матері Божої у церкві Різдва Пресвятої Богородиці з Дитям Ісусом, але жодних документів про їх надання поки віднайти не вдалось. Ця реліквія в комуністичний період була буквально видерта з контексту, бо автентичну греко-католицьку церкву атеїстична влада наказала розібрати для будівництва колгоспних стаєнь. Відродившись із незалежністю України, громада УГКЦ відбудувала будівлю і зробила церкву у будівлі колишнього костелу, який за СРСР використовували як склад добрив і зерна. Приклади сусідніх між собою Зарваниці й Вишнівчика демонструють те, наскільки по різному можуть скластися долі реліквій одного регіону: аж до цілковитої втрати історичних джерел.

Іл. 7. Вота у формі таблиці із села Великий Говилів (фото надане Олегом Кукурудзою).

Fig. 7. The votive offering in forma of “table” from the Velykyi Novylyiv (credit by Oleh Kukurudza).

Деяким іншим греко-католицьким громадам, які після організованого і керованого комуністичним режимом Львівського псевдособору 1946 р. довелося діяти підпільно, вдалося частково врятувати свої святині. Так, до XIX ст. належать воти у церкві Успіння Пресвятої Богородиці с. Великий Говилів Хоростківської громади Чортківського району Тернопільської області (Іл. 7). На одній з цих вот є подячний напис за зцілення й дата «1837 р.». Вочевидь з XIX ст. походить ікона Діви Марії з короною у церкві Вознесіння Господнього в с. Тетевчиці Радехівської громади Шептицького району Львівської області (Іл. 8).

Іл. 8. Вота у формі корони із села Тетевчиці (фото надане Маркіяном Крищуком).

Fig. 8. The votive offering in forma of “crown” from Tetevchytsi (credit by Markian Kryshchuk).

Історії цих громад щодо шанування ікон і появи біля них вот поки не відтворені. Окремий і особливий сюжет пов'язаний із перенесенням до церкви Успіння Пресвятої Богородиці в Стрию чудотворної ікони із містечка Лісько, що в теперішньому Ліському повіті Підкарпатського воєводства Польщі. Під час примусового «обміну населенням» між ПНР та УРСР у 1946 р. цю ікону зі своєї церкви разом з шатами, вотами і коралями забрали з собою українці і таким чином врятували її. У 2014 о. Глава УГКЦ Святослав Шевчук коронував цю ікону вже в Стрию [24].

Загалом, знаючи політику комуністів з досвіду їх урядування в Галичині 1939–1941 рр., греко-католики Галичини з наближенням фронту 1944 р., побоюючись грабежу під виглядом «націоналізації», почали ховати церковні цінності. Там, де це не могли зробити, реліквії були втрачені, як у Гошівському василіянському монастирі. Примітною є історія порятунку трьох вот у формі сердець із Жовківського монастиря Різдва Христового. Коли 1946 р. комуністична влада вигнала василіян з цієї обителі, чернець Йосиф Тремблук таємно забрав ці воти з собою і до кінця життя в 1989 р. тримав у підпільній домашній каплиці в с. Репужинці, що в теперішній Чернелицькій громаді Коломийського району Івано-Франківської області (Іл. 9). Після того, як 1972 р. Йосиф Тремблук отримав священничі свячення, щодня служив у цій каплиці для спільноти греко-католиків. З виходом УГКЦ з підпілля родина о. Тремблука передала дві воти в Музей підпільної УГКЦ в с. Фитьків Переріслянської громади Надвірнянського району тієї ж області, а одна залишилася у родичів [4; 26].

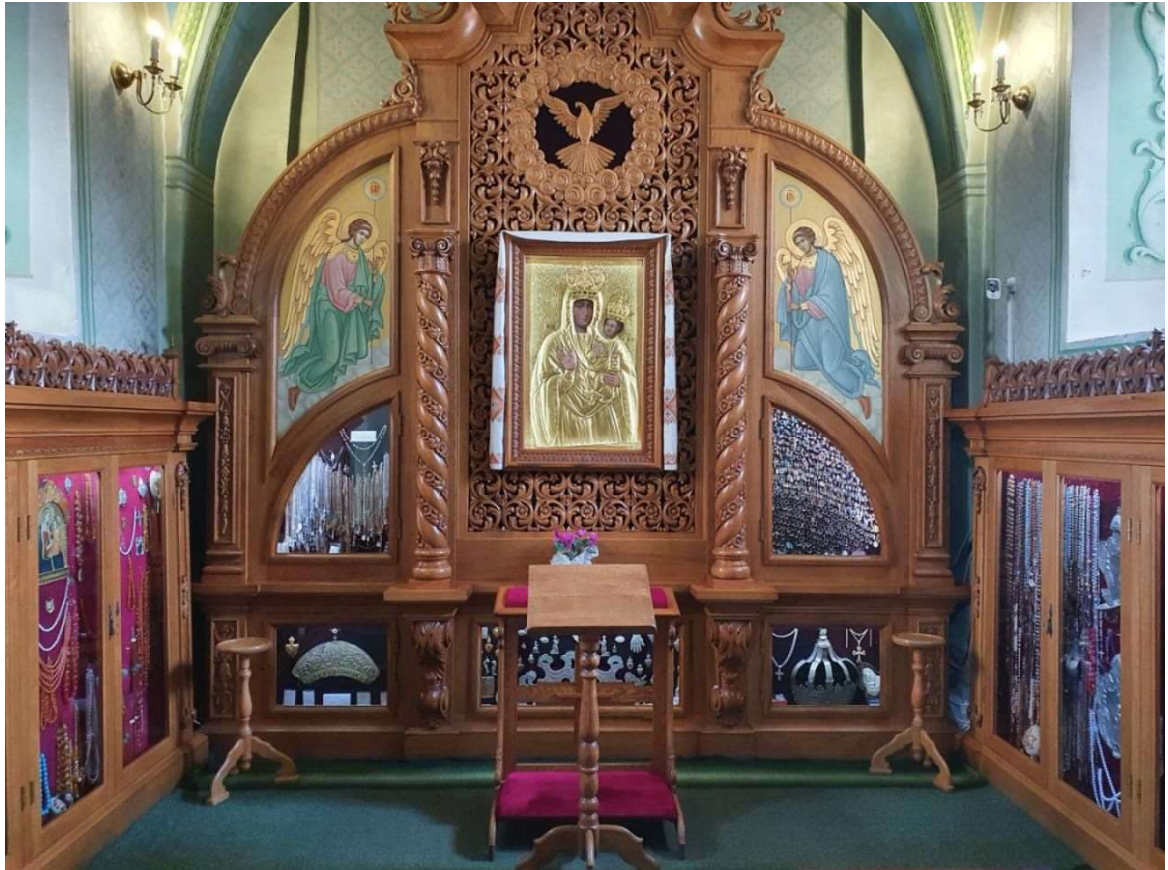
Іл. 9. Вотивні дари із Жовківського василіянського монастиря (фото надане о. Миколою Григоруком).

Fig. 9. The votive offering from Basilian monastery in Zhovkva (credit by Fr. Mykola Gryhoruk).

З іншого боку, одним з типових сценаріїв успішного порятунку святинь може слугувати саме зарваницький. Як писала цитована вже Марія Кузьмович-Головінська: «За спільною радістю о. Василя, сестри-захристянки Меланії і моєю рішили ми скрити чудотворну ікону Матінки Божої, тому, що при поверненні большевики могли б її знищити. [...] Поховано дорогоцінності, воти, чаші. Закопано в двох місцях. [...] Ікона розп'ятого Ісуса за головним вівтарем престолу – залишилась на місці, але без корони. Корону, оздоблену діамантами, сховано. На місце ікони Божої Матері заложено копію Петра Холодного старшого» [11, с. 7].

Місцеві жителі – вірні УГКЦ – упродовж комуністичного періоду тримали воти вдома, ховаючи їх поза помешканнями. Коли ж УГКЦ вийшла з підпілля, люди, як свідчить о. Петро-Дмитро Квич, який служив у Зарваниці з 1990 р., почали масово приносити до відродженої церкви воти, загорнуті в хусточки [27]. Оскільки місцевий храм Святої Тройці, де ікона й воти

перебували до періоду комунізму, були занедбані, священник попросив вірних потримати реліквії в себе, поки він облаштує вівтар належним чином. У 1994–1995 рр. вони прийняли до церкви й розмістили біля ікони [27]. У наші дні вони висять у зашкленних дубових вітринах обабіч чудотворної ікони Матері Божої, в якості тла використано пурпурову тканину, яка вдало підкреслює урочистість і благородний характер цих дарів. Подібним чином, у зашкленій вітрині, виставлені тепер вони біля Ліської ікони Матері Божої у Стрию [24] (Іл. 10).

Іл. 10. Вотивні дари у Зарваниці (Марійський духовний центр у Зарваниці).

Fig. 10. The votive offering in Zarvanytsia (credit by the Mother of God spiritual center in Zarvanytsia).

Як і в Зарваниці та Стрию, у Самборі врятували від комуністів воти при чудотворній іконі Матері Божої в церкві Різдва Пресвятої Діви Марії. Історія переховування цих реліквій не збереглася, але показовою є історія їх віднайдення наприкінці 1990-х рр. За свідченнями сестри Михаїли Стадник ЗСПЄ, вона, походючи з Тернопільщини і маючи особливу пошану до Зарваницької ікони Матері Божої, розуміла, що у Самборі, як і в Зарваниці, мали б існувати подячні воти, адже Перемиський єпископ Єронім Устрицький офіційно визнав її чудотворною ще 1727 р. [22, с. 70, 205-207; 31, с. 24-25]. Після заснування при згаданому храмі Марійської дружини сестра Михаїла з її учасниками молилися за віднайдення самбірських вот, і паламар віднайшов їх в ризниці: у мішечку в одній з шаф зі старими ризами. У наші дні ці воти виставлені в спеціальній зашкленій вітрині під іконою (Іл. 11). На початку 2000-х рр. до них додалося золоте серце: подяка однієї самбірчанки за досягнення злагоди в сім'ї її сина [28]. З цього розуміємо, що у культурі вот серце – це не тільки символ зцілених фізичних сердець, а й любові, злагоди загалом. Ще більше до розуміння відповідної символіки додає історія зцілення німкені Хельги Дрекслє від раку у Зарваниці наприкінці 1990-х рр. У подяку за це жінка також передала до Марійського духовного центру золоту воту у формі серця [6, с. 203, 293]. Отож, серце у вотах постає природним чином і як загальний вираз вдячності людини,

зціленої від недуг, не пов'язаних безпосередньо з цим фізичним органом. Воно – загальний символ любові до Бога й символ отриманого милосердя.

Іл. 11. Вотивні дари у Самборі (фото Степана Павлішака).

Fig. 11. The votive offering in Sambir (credit by Stepan Pavlishak).

Важливим моментом для розуміння культури вот є те, що усі дари від вірних у Зарваниці церковні працівники нумерують і записують у книги свідчень чудесних зцілень разом з відповідними історіями. Наразі таких книг із початку 1990-х рр. у Марійському духовному центрі вже три [27]. Загалом зарваницький приклад демонструє як живучість культури дарів з посвяти, так важливі для розуміння цього феномену моменти ведення документообігу: записів і вот, і самих чуд як елементів цілісного комплексу.

Відроджується культура вот – дарів з посвяти – і в Мукачівській греко-католицькій єпархії. Відомо, що коли після зміни кордонів за наслідками Першої світової війни Закарпаття звільнилося з-під влади Угорщини, але Марія-Повчанський монастир залишився в складі останньої, то василіяни прагнули перенести чудотворну ікону до Мукачева. Угорський Гайдудорозький єпископ звернувся до угорської державної влади і та заборонила монахам втілювати відповідний задум [19, с. 361]. 1926 р. папа римський Пій XI подарував Мукачівському василіянському монастирю на Чернечій Горі ікону Матері Божої, датовану 1453 р. і перенесену до Риму після падіння Константинополя [2; 23, с. 411-416]. Відтак у другій половині – 1920-х рр. Мукачівський монастир став головним паломницьким осередком МГКЄ, збираючи щороку десятки тисяч віруючих [19, с. 363-364; 20, с. 33, 35]. Перед захопленням Мукачівського монастиря співробітниками МДБ і його передачею РПЦ у 1947 р., василіяни, відчуваючи небезпеку, заховали образ і перехувували його аж до падіння комунізму [18; 20, с. 35-36]. 1998 р. василіяни на чолі з тодішнім о.-протоігуменом о. Павлом Райчинцем ЧСВВ ікону перевезли до Малоберезнянського василіянського монастиря, а 2009 р. – до новозбудованого Мукачівського, оскільки історичну обитель РПЦ досі не повернула василіянам. Оскільки вірні почали знову масово йти до цієї ікони, свідчити про дива та дарувати їй воти (Іл. 12), 1 липня 2023 р. мукачівський ігумен о. Лука Буняк ЧСВВ

започаткував ведення «Книги свідчень», у яку записують розповіді паломників про одужання після молитов при мукачівській чудотворній іконі або до неї [7]. За інформацією, отриманою від названого ігумена, традиція вот на Закарпатті теж відродилася. Характерно, що наразі віруючі дарують іконі у подяку за отримані ласки також переважно побутові ювелірні вироби, хрестики, годинники [25]. До слова, подібна ситуація зафіксована, наприклад, і в Києві та Чернігові [10, с. 39; 38, р. 200]. Як і в Почаєві XVIII ст. й сучасній Зарваниці, особливо цінні воти Мукачівського монастиря зберігають не при іконі, а в спеціальному репозитарії Провінції св. Миколая Василянського чину святого Йосафата в Україні.

Іл. 12. Вотивні дари біля ікони Матері Божої у Мукачівському василянському монастирі св. Миколая (фото Провінція св. Миколая Василянського Чину святого Йосафата в Україні).

Fig. 12. The votive offering near the Mother of God icon in St. Nicolas Basilian monastery in Mukachevo (credit by St. Nicolas Province of the Basilian Order of St. Josaphat in Ukraine).

Загалом упродовж XIX–XX ст. культура вотивних дарів серед греко-католиків могла вільно розвиватися тільки на тих теренах, які не потрапляли під російську владу, оскільки остання систематично знищувала УГКЦ і її культурну спадщину. Саме з репресіями царських, а відтак радянських часів пов'язані масштабні втрати цілих ансамблів вот та існування низки збережених артефактів, які в періоди переслідувань були вилучені з їх первісних храмових просторів [8, с. 231-232], переміщені без документації, через що їх історію годі відтворити. З

іншого боку, як показує аналіз історії 40-річного комуністичного урядування на західноукраїнських землях, цього часу було недостатньо, щоб цілковито затерти культуру дарів з посвяти на цих теренах, і з падінням тоталітарного режиму вона поступово відроджується.

В підсумку зазначимо: Звичай робити подячні дари іконам Ісуса Христа, Богородиці та святих, відомий на українських землях з середньовічних княжих часів, знайшов своє продовження в наступні історичні періоди, почавши з ранньомодерного і до сучасності. Це спільний спадок східної та західної Церкви, зокрема, й Руської католицької / Української греко-католицької (УГКЦ). Ґрунтована на біблійному розумінні Бога як справедливого, невідкупного, а водночас доброго й милосердного Творця, Судді й Пастиря, культура вот – дарів з посвяти – передбачала не просто можливість звернення людини до Господа через молитву, а й *офіру* – посвячення себе Богові, передачу свого життя в Його руки у критичні моменти життя. Часто ця посвята-офіра відбувалася у місцях паломництва, біля чудотворних ікон у василіянських монастирях чи ординарних парохіяльних храмах, або через звернення до них з дому чи іншого місця перебування хворого. У подяку за духовне чи фізичне зцілення віруючі залишали біля ікон символічні дарунки-воти: воскові, мідні, срібні, золоті тощо. Матеріальна цінність цих виробів була вторинним фактором: незалежно від матеріалу, воти висіли біля ікон разом, немов нагадування про вищу цінність вдовиної лепти у порівнянні з більшими внесками заможних людей (Мр. 12, 41–44). Віруючі, а то й цілі громади в Україні обдаровували ікони як побутовими ювелірними виробами: ланцюжками, коралями, перстнями, кулонами, хрестиками, так спеціально виготовленими коронами, діадемами, таблицями із символами зцілених органів чи частин тіла, або у їх формі (*in forma*). Сукупний аналіз джерельних матеріалів з паломницьких центрів історичних Закарпаття, Галичини, Волині і Поділля дозволяє доповнити фрагментарні повідомлення з різних місць і відтворити загальні риси культури дарів з посвяти. Остання, як ми показали, передбачала не тільки духовні й ментальні погляди і безпосередні матеріальні способи їх виразу через воти, а й функціонування мережі майстрів, які виготовляли ці речі, документацію самих дарунків, а головне – фіксацію див у книгах чуд і зцілень. Ба більше, культура вот, як підтримувана церковною владою форма народної побожності, вилилася в особливі способи репрезентації цих дарунків для усієї спільноти вірних – свідчення величі й милосердя Бога – поряд з чудотворними іконами. Сюди ж слід додати збереження особливо цінних дарунків у спеціальних скарбницях і, навіть появу й функціонування фольклорних сюжетів, які досі є дуже малодослідженими. Подячна і репрезентативна (маніфестаційна) функції належали до головних функцій вотивних дарів. З російською окупацією українських земель і переслідуванням та заборонаю греко-католицької Церкви культура дарів з посвяти також зазнала нищення, передусім на Наддніпрянщині й Волині. Як наслідок, багато храмових комплексів із вотивними дарами відомі тепер тільки з текстуальних описів. Натомість на Галичині й Закарпатті ця культура збереглася у підпільній УГКЦ, що дозволило відповідній традиції не перерватися і відродитися з новою силою в незалежній Україні.

Конфлікт інтересів

Автор заявляє, що конфлікт інтересів щодо публікації цього рукопису відсутній. Крім того, він заявляє, що повністю дотримувався етичних норм, у тому числі неприпустимості плагіату, фальсифікації даних і подвійної публікації.

Список використаної літератури

1. Ваврик М. Нарис розвитку і стану Василіянського Чина XVII–XX ст. [=Записки Чину Святого Василя Великого. Серія 2. Секція 1. Т. 40]. Рим: ОО. Василяни, 1979. 217 с.
2. Великое торжество въ Мукачовскомъ монастырѣ. *Благовѣстник*. Ужгородь 1926. №7. С. 97–98.

3. Галицько-Волинський літопис. Текстологія / за ред. О. Толочка. Київ: Академперіодика, 2020. 929 с.
4. Григоруk М. «Дуже розумний старушок». *Нова Зоря*. Івано-Франківськ, 2019. №6. С. 6.
5. Жолтовский П. Украинские вотумы. *Декоративное искусство СССР*. 1973. №3. С. 56-57.
6. Квич П.-Д. Паломницька святиня Матері Божої в Зарваниці. Тернопіль: Збруч, 2009. 342 с.
7. Книга свідчень Мукачівського монастиря св. Миколая отців Чину святого Василя Великого. (Рукопис). Т. 1. Мукачево, 2023. 96 с.
8. Ковалева Н. Вотумы у зібранні Музею історичних коштовностей України. *Музейні читання. Матеріали наукової конференції «Ювелірне мистецтво – погляд крізь віки» 15-17 листопада 2010*. Київ: Музей історичних коштовностей України, 2011. С. 230-238.
9. Кормило М. Чудотворна ікона Спасителя із Туринки. Непублікований нарис з архіву автора. 2 с.
10. Крайня О., Листопад Г., Онопрієнко Н. Група вотивів з лейтмотивом серця у колекції Національного заповідника «Києво-Печерська Лавра». *Могилянські читання. Збірник наукових праць. Щорічник*. Київ: Фенікс, 2021. С. 36-42.
11. Кузьмович-Головінська М. Зарваниця. Листки споминів. Тернопіль: Джура, 2015. 224 с.
12. Лазорак Б. «Там би тя Бог простив...»: розгадка походження давньої чудотворної ікони Розп'яття Христового в Зарваниці та інквізиційні протоколи опитування свідків щодо зцілення мирян (1728, 1742 рр.). *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. Дрогобич: Коло, 2017. Вип. XIX–XX. С. 404-422.
13. Літопис руський за Іпатським списком / переклад Л. Махновця. Київ: Дніпро, 1989, xiv + 590 с.
14. Маріаповчанській паломникъ или собраніе разныъ пѣсней въ честь преблагословенныа Дѣвы Богородицы Маріи Повчанской и в душевную пользу вѣрныхъ почитателей ея, на основаніи богослужебныхъ книгъ и молитвослова, духовною властію одобренныхъ / составилъ І. Хома ЧСВВ. Унгарь: Унио, 1907, 464 с.
15. Мельник А. Зарваниця. Рогатин: [б. в.], 1926. 82 с.
16. «Ми діти преславної України»: вибрані етнографічні та історичні праці Анатолія Кралицького» / упорядник і редактор В. Мороз. Львів: Видавництво УКУ, 2023. 512 с.
17. Мороз В. Шлях Почаївського монастиря в Унійну Церкву наприкінці XVII – на початку XVIII ст.: передумови, обставини та історія прийняття рішення 1712 року. *Почаївський феномен: василіянський монастир Успіння Пресвятої Богородиці в історії та культурі України* [= Записки Чину Святого Василя Великого. Серія 2. Секція 2. Т. 16 (22)] / ред. В. Мороз. Рим – Львів: Місіонер, 2024. С. 100-121.
18. Мукачівська ікона Божої Матері. *Провінція святого Миколая Василянського Чину святого Йосафата в Україні*. URL: <https://osbm.org.ua/index.php/provintsiya/chudotvorni-ikony/mukachivska-ikona-bozhoi-materi> (дата звернення: 25.12.2025).
19. Пекар А. Нариси історії Церкви Закарпаття [=Записки Чину Святого Василя Великого. Серія 2. Секція 1. Т. 50]. Рим – Львів: Місіонер, 1997. Т. 2. 492 с.
20. Пекар А. Нариси історії Церкви Закарпаття. Ужгород: КП «Ужгородська міська друкарня», 2014. Т. 3. 224 с.
21. Пивоваров С., Крайня О. Релігійна практика зцілення очних хвороб (за матеріалами Національного заповідника «Києво-Печерська Лавра»). *Актуальні питання суспільно-гуманітарних наук та історії медицини Збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (17–18 березня 2022 р.)*. Чернівці: Буковинський державний медичний університет, 2022. С. 44-47.
22. Рабій Ю. Княжий город Самбір. Львів: Місіонер, 1999. 422 с.
23. Решетило С. Образ Пресв. Богородиці, дарований Св. Отцем Пієм XI мукачівському монастиреви. *Записки Чину Святого Василя Великого*. Жовква 1927. Т. 2, Вип. 1–4. С. 411-416.
24. *Сакральна спадщина Львівщини* URL: <https://www.sacredartlviv.org.ua/tserkva.html> (дата звернення: 25.12.2025).
25. Свідчення о. Луки Буняка ЧСВВ, надані автору цієї статті. Мукачево, 17.XII.2025.
26. Свідчення о. Миколи Григорука, надані автору цієї статті. Фитьків, 19.XII.2025.
27. Свідчення о. Петра-Дмитра Квича, надані автору цієї статті. Тернопіль, 15.XII.2025.
28. Свідчення с. Михаїли Стадник Згромадження Сестер Пресвятої Євхаристії, надані автору цієї статті. Самбір, 23.XII.2025.
29. Труды Подольскаго епархіального историко статистическаго комитета. Каменець-Подольськ: Типографія Подольскаго Губернскаго Правленія, 1890–1891. Вип. 5. 444 с.

30. Церква апостола і євангелиста Луки (с. Корсів). *Інтерактивна карта Української Греко-Католицької Церкви*. URL: <https://map.ugcc.ua/view/110-tserkva-apostola-i-vangelysta-luky-s-korsiv-lvivska-oblast> (дата звернення: 25.12.2025).
31. Чижевич М. Самбірська ікона Богородиці. Історія чудотворної ікони та храму. Тернопіль: [б. в.], 2016. 120 с.
32. Чудотворні ікони Сокальської єпархії, вид. друге, доповнене. Жовква: Редакція часопису «Джерело Життя», 2006, 82 с.
33. Шеретюк Р., Стоколос Н. Коронація богородичних ікон як феномен європейської культури ранньомодерної доби. *Почаївський феномен: василіянський монастир Успіння Пресвятої Богородиці в історії та культурі України* [= Записки Чину Святого Василя Великого. Серія 2. Секція 2. Т. 16 (22)] / ред. В. МорозЧ. Рим – Львів: Місіонер, 2024. С. 411–427.
34. Grzywna. *Encyklopedia PWN*. URL: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/grzywna;3908571.html> (дата звернення: 25.12.2025).
35. Jastrow M. A Dictionary of the Targumim, the Talmud Babli and Yerushalmi, and the Midrashic Literature. London: W.C.: Luzac & Co. – New York: G. P. Putnam's Sons, 1903. Vol. 2. 1736 p.
36. Kizlova A., Onoprienko N. Christian votive crafts in the pre-soviet and post-soviet Ukraine. *Res humanitariae*. Klaipeda: Klaipeda University Press, 2022. Issue XXXX. P. 206–217.
37. Kontouma V. John of Damascus. New studies on his life and works. London – New York: Routledge, 2016. xxvi + 258 p.
38. Krainia O. Votive offerings in churches in Ukraine: the suppression and revival of the tradition. *Res humanitariae*. Klaipeda: Klaipeda University Press, 2022. Issue XXXX. P. 190–205.
39. Louth A. St John Damascene: Tradition and Originality in Byzantine Theology (Oxford Early Christian Studies). Oxford: Oxford University Press, 2002. 327 p.
40. Schematismus cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsensis ad anno Domini 1908. Ungvárini: Unio, 1908, 362 p.
41. Тάμα. *Wiktionary*. URL: <https://en.wiktionary.org/wiki/τάμα> (дата звернення: 25.12.2025).
42. Urzędnicy Wielkiego księstwa litewskiego. Spisy, t. 3: Ziemia brzeska i województwo brzeskie XIV–XVIII wiek. Warszawa: Instytut Historii PAN, 2020, 405 s.
43. Votum. *Wiktionary*. URL: <https://en.wiktionary.org/wiki/votum> (дата звернення: 25.12.2025).
44. Weinryb I. (ed.). Agents of Faith: Votive Objects in Time and Place. New York: Bard Graduate Center, 2018. 372 p.
45. Weinryb I. (ed.). Ex voto: Votive giving across cultures. New York: Bard Graduate Center, 2016. 250 p.
46. 5087. Nadar. *Bible Hub*. URL: <https://biblehub.com/hebrew/5087.htm> (дата звернення: 25.12.2025).
47. 5068. Nadab. *Bible Hub*. URL: <https://biblehub.com/hebrew/5068.htm> (дата звернення: 25.12.2025).
48. Державний Архів Житомирської Облaсті.
49. Державний Архів Тернопільської Облaсті.
50. Інститут Рукопису Національної Бібліотеки України ім. В. Вернадського.
51. Національний Музей у Львові ім. митрополита Шептицького.
52. Центральний Державний Історичний Архів України у Львові.

V. R. MOROZ, Research fellow at the Institute of the Church History
 e-mail: moroz.volodymyr@ucu.edu.ua; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0852-4285>
 Ukrainian Catholic University,
 17 Svetsitskohoho street, Lviv, 79011, Ukraine

VOTIVE OFFERINGS FROM THE XVIII–XX CENTURIES NEAR THE ICONS IN THE UKRAINIAN GREEK-CATHOLIC (RUTHENIAN CATHOLIC) CHURCHES: BASED ON MATERIALS FROM VOLHYNIA, GALICIA, ZARPATTIA, AND PODILLIA

Research aim. To analyze the practices of implementation, public representation, and preservation of votive gifts (vows, votive offerings, consecration gifts, vow gifts) in the Ukrainian Greek Catholic (previously Ruthenian Catholic) Churches of the 18th–20th centuries. Based on materials from monasteries and parishes in Volhynia, Galicia, Zakarpattia, and Podillia. To highlight

the importance of researching this segment of piety, which, supported by the church authorities for centuries, formed a significant layer of spiritual phenomena and material culture artifacts, but was repressed by the Russian secular and church authorities, as well as the communist authorities as part of the policy of destroying the Ukrainian Greek Catholic Church.

Research aim. To analyze the practices of implementation, representation, and preservation of votive gifts (votive offerings, votive gifts, ex-voto gifts) in the Ruthenian Catholic i.e., Ukrainian Greek Catholic, Church of the 18th–20th centuries. Based on materials from monasteries and parishes in Volhynia, Galicia, Zakarpattia, and Podillia.

Scientific novelty. In this study, the culture of votive offerings is examined as a holistic phenomenon, rich in symbolism and governed by internal principles. In contrast, previous research has predominantly focused on its individual aspects or exclusively on specific artifacts, such as miraculous icons and the gifts placed beside them.

Conclusions. Analysis of information from archival and published sources from the 18th to 20th centuries from Ruthenian Catholic i.e., Ukrainian Greek Catholic, pilgrimage centers confirms the presence of icons that had official miraculous status or simply a corresponding reputation among believers, as well as a large number of votive offerings associated with spiritual and physical healing. In the tradition of the Ukrainian Greek Catholic Church, gifts symbolizing gratitude to God from individuals who have already been healed have been and continue to be the norm throughout the centuries. Vows of gratitude, as an advance payment to God for future healing, did not develop widely due to their potential connection with magic: attempts to influence higher powers, to bribe them. Warnings against the temptation to “bribe God,” recorded in some folklore stories, were intended to illustrate the punishment for such attempts. Ordinary jewelry, specially made “votive tablets,” and “votive offerings in forma” were recorded as votive offerings in churches. The latter, in the form of hands, feet, hearts, and other organs and body parts, visually explained the meaning of human gratitude. A separate form of votive offerings was crowns for icons. This phenomenon later took on the character of official church acts, such as the coronation of revered shrines, with the highest being papal crowns, consecrated by the Pope. However, the widespread presence of crowns on various icons testifies to the existence of a tradition of “popular” coronation alongside the official one. Over time, some pilgrimage centers accumulated so many gifts from pilgrims that the most valuable ones had to be kept in treasuries. First, the persecution of the UGCC by the Russian authorities during the tsarist era, and then communist persecution, led to the destruction of the culture of consecrated gifts along with the structures of the Church. Nevertheless, this culture has been preserved in the western Ukrainian lands and has been revived.

Keywords: *votive offerings, votive gifts, ex-voto gifts, vow gifts, miraculous icons, Kyivan Metropolitanate, Mukachevo Eparchy.*

Conflict of interest

The author declares that there is no conflict of interest regarding the publication of this manuscript. In addition, the author fully complies with ethical standards, including the inadmissibility of plagiarism, data falsification, and duplicate publication.

References

1. Vavryk M. (1979). Essay on development and state of the Basilian Order during the XVII–XX cc. [=Zapysky Chynu sviatoho Vasyliia Velykoho. Seriiia 2. Sektsiia 1. Vol. 40]. Rym: OO. Vasyliiany. 217 s. (in Ukrainian)
2. Great festivity in the Mukachevo monastery. (1926). *Blahovistnyk*. Uzhhorod. №7. S. 97–98. (in Ukrainian)
3. Galician–Volhynian Chronicle. Textology. (2020). / ed. O. Tolochko. Kyiv: Akadempriodyka. 929 s. (in Ukrainian)
4. Hryhoruk M. (2019). «Very smart old man». *Nova Zoria*. Ivano-Frankivsk. №6. S. 6. (in Ukrainian)

5. Zholtovskii P. (1973). Ukrainian votive offerings. *Dekorativnoe iskusstvo SSSR*. 3. S 56 57. (in Russian)
6. Kvyach P-D. (2009). Pilgrimage shrine of the Mother of God in Zarvanytsia. Ternopil: Zbruch. 342 s. (in Ukrainian)
7. Book of testimonies of the Mukachevo Basilian Fathers' monastery. (2023). (Manuscript) Mukachevo. Vol. 1. 96 s. (in Ukrainian)
8. Kovaleva N. (2010). Votive offerings in collections of the Museum of historical treasures of Ukraine. Museum Readings. *Proceedings of the Scientific Conference "Jewelry Art – A View Through the Ages" November 15–17*. Kyiv: Museum of historical treasures of Ukraine. P. 230-238. (in Ukrainian)
9. Kormylo M. (Without date). Miraculous Redeemer icon from Turynka. (Unpublished essay in the authors collection). 2 s. (in Ukrainian)
10. Krainia O., Lystopad H., Onopriienko N. (2021). Group of votive offerings with heart leitmotif in the «Kyievo-Pecherska Lavra» National Reserve's collection. *Mohylianski chytannia. Zbirnyk naukovykh prats. Shchorichnyk*. Kyiv: Feniks. S. 36–42. (in Ukrainian)
11. Kuzmovych-Holovinska M. (2015). Zarvanytsia. Leaves of memoirs. Ternopil: Dzhura. 224 s. (in Ukrainian)
12. Lazorak B. (2017). “Tam by ty Boh prostyv ...”: the solution of the origin of the ancient miraculous icon of the Crucifixion of Christ in Zarvanytsya and the inquisitorial records of the interrogation of the witnesses about the healing of the laity (1728, 1742). *Drohobyt'skyi kraieznavchyi zbirnyk*. Drohobych: Kolo. Issue XIX–XX. S. 404–422. (in Ukrainian)
13. Rus' Chronicle after the Hypatian Codex (1989). / transl. L. Makhnovets. Kyiv: Dnipro. xiv + 590 s. (in Ukrainian)
14. Maria-Povch's pilgrim or different songs collection in honor of Blessed Virgin and Mother of God in Maria-Povch as well as for the benefits of her faithful adherents, created based on Liturgical books and Prayer book, approved by ecclesiastic authorities (1907). / compiled by I. Khoma Chynu sviatoho Vasyliia Velykoho. Unhvar: Unio. 464 s. (in Ukrainian)
15. Melnyk A. Zarvanytsia. (1926). Rohatyn: [b. v.]. 82 s. (in Ukrainian)
16. “We are children of glorious Ukraine”: selected ethnological and historical works of Fr. Anatolii Kralytskyi (2023). / compiled and edited by V. Moroz. Lviv: Ukrainian Catholic University. 512 s. (in Ukrainian)
17. Moroz V. (2024). Pochaiv monastery's way to the Uniate Church at the end of the XVII – early XVIII cc.: prerequisites, conditions and history of the 1712 year's decision. *Pochaiv phenomenon: Basilian monastery in honor of Dormition of the Mother of God in Ukrainian history and culture* [= Zapysky Chynu sviatoho Vasyliia Velykoho. Serii 2. Sektsiia 2. Vol. 16 (22)] / ed. V. Moroz. Rym – Lviv: Misioner. S. 100-121. (in Ukrainian)
18. Mukachevo Mother of God icon. (2011). *Provintsiia sviatoho Mykolaia Vasyliianskoho Chynu sviatoho Yosafata v Ukraini*. URL: <https://osbm.org.ua/index.php/provintsiya/chudotvorniky/mukachivska-ikona-bozhoi-materi> (application date: 25.12.2025). (in Ukrainian)
19. Pekar A. (1997). Essays on the Church history of the Zakarpattia [=Zapysky Chynu sviatoho Vasyliia Velykoho. Serii 2. Sektsiia 1. Vol. 50]. Rym - Lviv: Misioner. Vol. 2. 492 s. (in Ukrainian)
20. Pekar A. (2014). Essays on the Church history of the Zakarpattia. Uzhhorod: KP «Uzhhorodska miska drukarnia». Vol. 3. 224 s. (in Ukrainian)
21. Pyvovarov S., Krainia O. (2022). Religious practice of healing eye diseases (based on materials from the «Kyievo-Pecherska Lavra» National Reserve). *Aktualni pytannia suspilno-humanitarnykh nauk ta istorii medytsyny Zbirnyk materialiv II Mizhnarodnoi naukovykh-praktychnoi konferentsii (17–18 bereznia 2022 r.)*. Chernivtsi: Bukovynskyi derzhavnyi medychnyi universytet. S. 44–47. (in Ukrainian)
22. Rabii Yu. (1999). Princely town Sambir. Lviv: Misioner, 1999. 422 s. (in Ukrainian)
23. Reshetylo S. (1927). Blessed Mother of God icon, that was presented by Holy Father Pius XI to the Mukachevo monastery. *Zapysky Chynu sviatoho Vasyliia Velykoho*. Zhovkva. Vol. 2. Issues 1–4. S. 411–416. (in Ukrainian)
24. *Sacral heritage of the Lviv region*. (2026). URL: <https://www.sacredartlviv.org.ua/tserkva.html> (data zvernennia: 25.12.2025). (in Ukrainian)
25. Testimony of Fr. Luka Buniak OSBM. (2025). Collected by V. Moroz. Mukachevo, 17.XII.2025. (in Ukrainian)

26. Testimony of Fr. Mykola Hryhoruk. (2025). Collected by V. Moroz. Fytkiv, 19.XII.2025. (in Ukrainian)
27. Testimony of Fr. Petro-Dmytro Kvych. (2025). Collected by V. Moroz. Ternopil, 15.XII.2025. (in Ukrainian)
28. Testimony of nun Mykhaila Stadnyk Congregatio Sororum Ancillarum Iesu in Eucharistia. (2025). Collected by V. Moroz. Sambir, 23.XII.2025. (in Ukrainian)
29. Works of the Podolian eparchial committee for history and statistics. (1890–1891). Kamenets-Podolsk: Tipografia Podolskago Gubernskago Pravlenia. Issue 5. 444 s. (in Russian)
30. Apostle's and Evangelist's Luke Church (village Korsiv). (Without date). *Interaktyvna karta Ukrainskoi Hreko-Katolytskoi Tserkvy*. URL: <https://map.ugcc.ua/view/110-tserkva-apostola-i-vangelystaluky-s-korsiv-lvivska-oblast> (data zvernennia: 25.12.2025). (in Ukrainian)
31. Chyzhovych M. (2016). Mother of God icon in Sambir. History of the miraculous icon and church. Ternopil: [b. v.]. 120 s. (in Ukrainian)
32. Miraculous icons of the Sokal Eparchy. (2006). 2nd edition. Zhovkva: Redaktsiia chasopysu «Dzherelo Zhyttia», 82 s. (in Ukrainian)
33. Sheretiuk R., Stokolos N. (2024). Coronation of the Virgin Mary icons as a phenomenon in European early modern culture. *Pochaiv phenomenon: Basilian monastery in honor of Dormition of the Mother of Gog in Ukrainian history and culture* [= Zapysky Chynu sviatoho Vasyliia Velykoho, Seriia 2, Sektsiia 2, t. 16 (22)] / ed. V. Moroz. Rym – Lviv: Misioner. S. 411-427. (in Ukrainian)
34. State Archives of Zhytomyr Region. (in Polish)
35. State Archives of Ternopil Region. (in Polish)
36. Manuscript Institute, Vernadsky National Library of Ukraine. (in Polish)
37. Andrey Sheptytsky National Museum in Lviv, f. «Rukopysy latynski». (in Latin, in Polish)
38. Central State Historical Archives of Ukraine in Lviv. (in Latin, in Polish)

Текст надійшов до редакції 21.02.2026 / The text was received by the editors 21.02.2026

Текст затверджено до друку 09.04.2026 / The text is recommended for printing 09.04.2026

Текст опубліковано 30.05.2026 / The text was published on 30.05.2026